EDEBİYAT TÂRİHİMİZDE ARAŞTIRMALAR : 2

Şâir Nev'î
ve
Sûriye Kasîdesi

Yazan :
Tâhir Olgun

Nev'înin kısaca terceme-i- hâli ile onun 1582 tarihinde İstanbulda yapılmış olan meşhur sünnet düğünü hakkındaki bir kasîdesinden bahseder.

İSTANBUL
AYDINLIK Basımevi
1 9 3 7

(Edebiyat târihimizde araştırmamalar) ın birinci kısmı olarak çıkardığım (Fuzûlîye dâir) risâlesi, matbuât âleminde iyi karşılandı, değerinden çok fazla iltifat ve rağbet gördü. O teveccühün şükran borcunu ödemiş olmak için şu risâleyi de okuyucularımın müsamahakâr nazarlarına takdim ettim.

TÂHİR OLGUN

Şâir Nev'î

Hicretin 945, Milâdın 1533 üncü yılı idi ki (Malkara) da (Pîr Ali Efendi) ismindeki şeyhin bir oğlu doğmuştu - 16 ıncı asırdaki edebiyâtımızın (Bâki) den sonra en meşhur üstâdı olacak - bu çoçuğa (Yahya) adı konuldu. Mektep zamanı gelince tahsîline îtina olundu.

Babasının tekkesindeki sohbetleri dinlemekle epeyce bir şey öğrenmiş olan Yahya, işittiklerini mektepte okuduklarıyla artırdı. Fakat bildiklerine kanaat etmedi, daha fazla mâlûmat edinmek için 957-1550 târihinde İstanbula geldi. Medreselerden birine talebe olarak girdi. O vakit hoçalar arasında Karamanlı (Mehmed) ve (Ahmed) Efendiler nâmında çok feyizli iki müderris vardı. Bunlara - kardeş oldukları için - ulemaca- (ahaveyn) deniliyordu. Ahmed Efendi Yahyanın girdiği medresenin müderrisi idi. (Nev'î zâde Atâyî) nin (Şakayık zeyli) nde Karamanlı Ahmed Efendinin 959 târihinde İstanbulda Davudpaşa medresesinin müderrisi olduğu ve 960 da Mihrümah medresesine naklolunduğu yazılıdır. Yahya Nev'î 957 de İstanbula gelmiş ve Ahmed Efendinin medresesine girmiş olduğuna göre ilk girdiği Davudpaşa mederesi olacak. Genç Malkaralı evvelâ Ahmed Efendiden ders okudu. Sonra hoca-

sının kardeşi ve (Sahn) müderrisi bulunan Karamanlı Mehmed Efendinin medresesine geçti. Orada "13„ talebe vardı ki hepsi de manzum söz söyliyebiliyordu. Yahya da onlara karıştı ve (Nev'î) mahlasıyla manzumeler yazmaya başladı. (Yahya Nev'î) nin oğlu (Atâyî) (Şekayık zeyli) nde ve babasının terceme -i- hâli bahsinde diyor ki:

"İttifak -ı- ârâ bunun üzerinedir ki ol târihte Mevlânâ-yı- mezburun [Karamanlı Mehmed Efendinin] şem'ine cem'olan emâsil ve cem'iyetine rağbet eden kavâbil bir zamanda cem'olmamış ola [*]. Hucürat -ı- medresesinde on dört şâir cem'olup

Kim görüptür ki ola bahri habâb icre nihan

Meşâhîr -i- erbâb -ı- kemâlin âl-ül-âl olanları Hâce-i-Sultan Murad olan (Sâ'deddin Efendi) hazretleri ve (Bâki Efendi) hidmetleri ve vâlid merhum [Atâyînin babası Nev'î Ef.] ve (Remzî zâde) ve (Husrev zâde) ve kuzattan (Üsküplü Vâlihî Ef.) ve (Muhyiddîn-i-Karamanî) ve (Mecdî) ve (Cevrî) ve (Camcı zâde) dir„

Yahya Nev'î Ef. tahsilini bitirdi. İbtida Geliboluda, sonra İstanbulda birkaç medresede ders okuttu. 998=1589 da Bağdad kadılığına tâyin edildi. Fakat şâir, yanlış bir hüküm vermekten

(*) Atâyînin başka bir zamanda olmadığını söylediği bu şair toplantısı, kendi devrine göredir. Yoksa (Galib dede)nin Galata Mevlevîhânesi şeyhliğinde bulunduğu sırada tekkede oturan şair dervişlerden başka hafta günleri dergâha gelen muhib şâirlerin sayısı, Karamanlı Mehmed Efendinin medresesindeki şâir mollalardan çok fazla idi.

korktuğu için bu mansıbı istemiyordu. Hatta tâyininden dolayı ağlamıştı.

O sırada üçüncü Muradın oğullarından Şehzade Mustafaya hoca olduğu kendisine bildirildi. O da kadılıktan kurtulduğu için, ağlarken gülmeye başladı. O asır şâirlerinden (Ahi zâde Abdülhalîm Ef.) şu vazîfe değişmesi dolayısıyla bu kıt'ayı yazdı ve Nev'îye gönderdi:

Zât-i-âlişânını Bağdâda lâyık görmedi
Gûşedenler bû peyâmı bende-vü- âzâddan
Rehber olup avn-i-Hak tebdil olundu mansıbın
Hoş demişlerdir bunu: yanlış döner Bağdaddan

Ahi zâde, yazdığı kıt'a ile (yanlış hisab, Bağdaddan döner) meselîne (telmîh) etmişti.

Nev'î, Şehzâde Mustafayı okutmaya başladıktan sonra Beyazıd, Osman, Abdullah isimli şehzâdeler de dersine gönderildi.

Hocanın geniş bilgisi ve iyi oğretişi çocukları hoşnud ettiği gibi ara sıra üçüncü Müradı da dersde bulunduruyor, Nev'înin güzel takririnden o da istifâde ediyordu. Bu istifâde derse de munhasır kalmıyordu. Pâdişah, şifâhî ve tahrirî süallerde bulunuyor, aldığı cevablarla müşkillerini hal'ediyordu.

Âlim, muallim ve müdebbir şair, üçüncü Muradın teveccühünü kazanmış, devlet işlerinde bile mahrem olarak kendisiyle istişâreye başlamıştı. (Sinan Paşa) gibi zenginlğiyle mekamında tutunabilen cadaloz bir sadriâzamın 999 târihinde azledilmesi ve yerine - değerli bir adam olan -

(Ferhad Paşa) nın getirilmesi, Nev'înin ihtar ve ısrarı ile olmuştu.

Ferhad Paşa, hocanın tavsiyesiyle sadrıâzamlığa geçirildiğini öğrenince ona hediye olarak 20000 kuruş gönderdi. Nev'î parayı getiren ağaya:

— Paşya söyle: Biz kendisini rişvet için değil, memlekete hizmet için tavsiye ettik. dedi ve parayı geri yolladı. Halbuki o asırada bu gibi hediyeler! Âdeta resmîleşmişti. Musahib Şemsi Paşanın teşviki ile alışan pâdişah bile alıyordu.

Nev'îye pek çok ihtiram ve bayramlarda yapılan resmî muâyedelerde etek öpmek sırası ona gelince kıyam eden üçüncü murad 1003 = 1594 senesinde öldü. Veliahdi olan üçüncü Mehmed pâdişah olur olmaz kardeşlerini, yâni Nev'nin okuttuğu çocukları öldürttü. Hoca hem müteessir oldu, hem açıkta kaldı. Fekat üçüncü mehmed -her nedense - muallimlik maaşının eskisi gibi verilmesini ve rütbesinin kadıaskerliğe yükseltilmesini irâde etti.

Nev'î, bundan sonra dört sene yaşadı. 1007 = 1598 senesi Zilkadesinin son günü ikindi vakti vefat etti ki 67 yaşında bulunuyordu. Ertesi gün cenâze nemâzı Fâtih câmiinde kılındı. Sokakları dolduran bir cemâatle götürülüp (Şeyh Vefa) câmiinin mezarlığında medfun bulunan (Şeyh Şâ'ban Efendi) nin kabri yanına gömüldü. Vefa tekkesi şeyhi (Abdüllatîf Efendi) mezarı başında (telkin) vedri. Ölümüne târih olmak üzere Manastırlı Keşfî:

Yerin cennât ola Nev'î Efendi

Mısraını söylemiş, Bağdadlı Vahdetî de:

Adem gülzârını cây etti Nev'î

Mısraını bulmuştu. Nev'înin şâir oğlu Atâyî, bu mısradaki (adem) kelimesini beğenmedi, onu (Cinan) kelimesine tebdîl etti ve mısraı şu hâle getirdi:

Cinan gülzârını cây etti Nev'î
1007

Nev'î maaş ve tahsisat olarak epeyce para alır, fakat derviş meşreb ve gayet cömert olduğu için eline geçeni dağıtırdı. Bundan dolayı vefatında hiç parası çıkmadı da cenâze masrafı pâdişah tarafından verildi.

Nev'înin (Müretteb divan) ından ve (Münşeât) ından başka küçük büyük, manzum, mensur muhtelif mevzu'da otuzdan fazla eseri vardır. Lâkin hemen hiçbiri basılmamıştır. Arkadaşı (Bâki) nin nazımdaki meslekine muğayir olarak Nev'î san'atten ziyâde sâdeliği iltizam ederdi. Bundan dolayı Bâki kadar şöhret alamamıştır. Hakikatte ise Bâkîden çok duygulu, belki de ondan yüksek bir şâirdi.

Oğlu (Atâyî) Bâki ile babasının şiirlerini mükayese için der ki:

"Bâkî Efendi merhumun eş'arı, musanna' ve pürkâr ve elfaz-i-âbdârile silk-i- gevher-i- şahvâr olduğu gibi bunların güftarı âteşpâre mazmun ile huraka-i- [1] kalb-i- uşşâka şererbâr ve

[1] Huraka: Ateş yakacak kav demektir.

kemâl-i- sûz-ü- tâb ile tesliyetbahş-ı âşık-ı-bitâb-ü- dilefgârdır. Nitekim buyurmuşlardır:

Bu sâde nazmı ehl-i- sanâyi' beğenmese
Nev'î; ne gam bizim sözümüz âşıkanedir.„

(Atâyî) babasının bir kavgasını ve asrı hocalarından (Manav Seydî) yi döğmesini de anlatır. Nev'î gibi halim, selim bir adamın birine dayak atması garib bir hâdise olduğu için onu (Şekayık zeyli) nden hulâsa ediyorum:

Atâyî, 979 da ölen (Manav Seydî) den bahsederken onun câhil, mürâyi, münafık, müfteri olduğunu söyledikten sonra bir gün babasından dayak yemiş olduğunu hikâye eder:

Nev'î, Edirnede Beyazıd müderrisi Karamânî zâde Mehmed Efendinin dânişmendi imiş. Manav Seydî de yine Edirnede (Halebiye) müderrisi bulunuyormuş. Dâima Mehmed Efendinin yanına gider ve Nev'înin işret ettiğini söylermis ki maksadı: Müderrisle dânişmendin arasını açmakmış.

Nev'î, manava rastgeldikçe hürmette bulunur, hakkındaki isnadlarından vazgeçmesini reca edermiş. Fakat Manav, yaptığı iftira ve tezvîrden geri kalmazmış.

Bir gün Nev'î dar ve tenha bir sokaktan geçerken Manavın arkadan geldiğini görmüş. Hemen sarhoşluğa vurmuş ve düşüyormuş gibi duvara tutunmuş. Manav Seydî, yanından geçerken herifin yakasından tutmuş, kan çıkarmayacak ve eser bırakmayacak sûrette döğmüş.

Manav, dayağın acısıyla koşmuş, müderris Mehmed Efendiye şikâyet etmiş. Mehmet Efendi, Nev'înin böyle bir şey yapacağına ihtimal vermediğini söyledikçe öbürü üst üste yeminleri bastırmış, hatta:

— Sarhoştu, duracak hâli yoktu. Bir adam gönder, ya duvara dayanmış, yâhud çamura yuvarlanmış bulunmazsa sözüme inanma demiş.

Müderris, Nev'îyi alıp getirmek için uşağını yollamış. Nev'î ise Manavı döğdükten sonra medreseye gitmiş, mütalâa ile meşgul olmuş.

Uşak, târîf edilen sokakta kimseyi bulamayınca medreseye gitmiş, odasında kitab okuyan Nev'îye, kendisini hocanın çağırdığını söylemiş. Birlikte müderrisin yanına gitmişler. Uşak, Nev'înin medresede derse bakmakta olduğunu söylemiş, hoca, talebesinin sarhoş olmadığını anlamış, zâten tezkiyesi bozuk olan Manavın yine bir yalan uydurduğuna hükmetmiş ve Nev'îden helâllık dilemiş.

Yine Atâyî (Şekayık zeyli) nde ve (İmam Abdülkerîm) in terceme-i-hâli sırasında Nev'înin tuhaf bir tezkiresini ve yazılmasının sebebini naklediyor.

2 inci Selim, veliahd ve Mağnisa vâlisi iken imamlığında bulunan hoca Abdülkerîmi, padişah olunca kadıaskerliğe kadar çıkarır ve tekaüd ettirir. Bol para aldığı hâlde vazîfesi olmayan Abdülkerim, kendine iş bulmuş olmak için (Emr-i-mârûf) ve (Nehy-i- münker) diye ötekine, beri-

kine çıkışır, hatta çingenelerin oynattıkları maymunları öldürtür!

O vakitler hocaların giydiği kavuklardan da pek büyük kavuk giydiği, araba tekerleği kadar sarık sardığı hususiyle rastgelene çattığı için (deli imam) diye şöhret alır.

Bu zırtopuz adam, bir gün sarayda Nev'îye tesadüf etmiş ve :

— Bıyıklarınız uzamıs. Onları kırptırmayışınız, ehl i- keyf olduğunuzun kabahatı! demiş. Nev'î, sarayda bir mes'ele çıkarmamak için cevab vermemiş. Sonra (Kassı şârib) yâni bıyık kırpmak hakkında Arabca bir mekala ile Türkçe bir tezkire yazıp göndermiş. Üslûbu o asra göre koyuca yazılmış olan tezkirenin meâlini hulâsa ediyorum:

«Duâ ve senâdan sonra mâlûm ola ki: Aybımızı bize bildirdiğiniz için Allah sizden razı olsun. Fodulluğunuz, ibtida bize münasebetsiz gelmişti. Sonra sizin safderunluğunuzu düşündük, teselli bulduk. Şu lûtufkârlığınızın karşılığı olsun diye biz de sizin gafil bulunduğunuz bir şeye işaret etmek istedik. Bunu yapmakla hem hareketinize mukabele etmiş, hem de kibirli bir adamın azametini kırmak sevabını kazanmış olacağız. Başınızdaki sarığın büyüklüğü o derecede ki onun yanında bizim bıyıkların uzunluğu Süleymana nisbetle karınca ve dağ yanında arpa danesi gibi kalıyor. Onun birkaç kangalını eksiltirseniz hem mübârek başınız ağrımaz, hem de

sizi o hâlde görüp gülen müslümanlar günaha girmez.»

Nev'înin bir def'a Sadrıâzam Sinan Paşanın konağına gitmesi ve paşanın Nev'îyi tahkir maksadıyla (şâir, âlim olmaz) demesi üzerine şâirin sadrıâzama yolladığı tezkire de oldukça cem'iyetlidir.

Nev'înin (Münazara-i- tûti ve zağ) isimli bir eseri vardır ki mevzuu bir dudu kuşu ile bir karganın konuşturulmasından ibarettir. Şâir bunu eski ders arkadaşlarından Bâkiye lâtife olmak üzere yazmıştır.

Bâki, kara, kuru ve gaga burunlu olduğu için zamanında (Karga Bâki) diye ün almış.

Rivâyete göre Kanunî, cariyelerinden (Tûtî kadın) ı Bâkiye vermiş. Nev'î:

— Tebrik ederim, Tûtîye kondun ! nüktesiyle kutlulamış. Fakat Bâki:

— Birader uçurma, dudu değil, karga! Cevabını verince Nev'î:

Kahr-ı- dehr ile olur Tûtî, gurâba hemnişîn
Yîne dâ'vâyı gurâb eyler, gârabet bundadır

Beytini söylemiş. sonra da bahsettiğim eseri yazmış.

(Manzum bir muhtıra) ünvanlı eserimde Nev'iyi târîf etmiştim :

(Malkara) da doğan (Yahya Nev'î) de
Güzide bir şâir bu asr içinde
Pederi (pir Ali efendi) idi
On yedi yaşında buraya geldi

(Bakı) ye arkadaş tahsil çağında
Beraber yetişti ilm ocağında
Okudu, okuttu medreselerde
Görüldü tedrisi gayet ilerde
Şehzâde hocası tâyîn olundu
Üçüncü Murada mahrem bulundu
Bin üçte çekildi muallimlikten
Fakat çekilişi oldu terfîan
Bin yedi senesi içinde öldü
(Şeyh vefa) yanına nâşi gömüldü
Âlimdi, ârifti, dervişti bu zat
Bıraktı otuzdan fazla te'lifat
Şi'ri tekellüften âzâde, sâde
Samîmiyetîse hârikul'âde
Ruhundan doğar hep ince duygusu
Sözünden duyulmaz sanat kaygusu
(Baki) nin oyuncak merakı kadar
Bu, yüksek düşünür, pek sâde yazar
Nitekim anlatır bir beyti bunu [*]
Gösterir şiirde kendi yolunu
Kalbî sözlerinin vardır değeri
Mânaca (Baki) den değildir geri
Gelmemiş olaydı (Baki devri) nde
(Nev'î) bulunurdu onun yerinde

Sûriye kasidesi

Risâlenin başına (Nev'î ve Sûriye kasîdesi) ibâresini yazmıştım. Nev'înin hayatı hakkında derme, çatma malûmet verdim.

]1] Bu sâde nazmı ehl-i- sanâyi' beğenmese
Nev'i; ne gam bizim sözümüz aşikanedir

Gelelim (Sûriye kasidesi) ne. Buradaki(Sûriye) Şam kıt'ası demek değildir. Düğün mânasına olan (sûr) un nisbetidir. Üçüncü Muradın büyük oğlu olup yerine geçen Üçüncü Mehmed için İstanbulun (Atmeydanı) nda yapılan meşhur sünnet düğününe işârettir.

Bu (sûru hümâyun) - kırk gün, kırk gece diye anlatılan Şark düğünlerinin en süreklisi olmak üzre 1582 Haziranının ibtidasından Temmuzunun 22 sine kadar - tam 53 gün devam etmişti. (Hammer tarihi tercemesi) nin 7 inci cildinde ve 39 uncu kitabın 106-116 sayfalarında bu düğüne dâir tafsilât verilmiş, ezcümle :

«Bu esnâda şâirler, şehzâdenin sünnet düğünü için tanzim etmiş oldukları eş'ârı sadrıâzamın huzûrunda inşâd eylediler»

Denilmiştir.

Nakl-ü-izâh edeceğim kasîdenin de (Sûriye) olması dolayısıyla Hammerin sadrıâzam huzûrunda okundukларını haber verdiği kasîdeler sırasında inşâd edilmiş olması hatıra gelir.

Nev'î, Üçüncü Muradı medh için yazdığı bu kasîdeye mukaddime olmak üzre bir (teşbib) yapıyor ve teşbîbinde sünnet düğününü Şark hayallerile tasvîre çalışıyor.

Kasîdenin vezni:

Mef'ûlü, fâilâtü, mefâîlü, fâilün dür. (Matla')ı da:

(Bir subh dem ki sûr ı- güle ebr-i-nevbehâr)
(Gönderdi jâleden saçılık dür-ri- bî şümar)

yâni «Bir sabah vakti idi. ki ilkbahar bulutu, gül düğününe saçılık olmak üzré çiy tanelerinden sayılmayacak kadar çok inci gönderdi» beytidir.

(Saçı) kelimesi, eskiden güvey, gelini koltuğuna alıp odasına götürürken başlarına serpilen altın ve gümüş paralar demektir.

Köylerde yapılan (koltuk) merâsiminde ise - pek para bulunmadığı için - darı serpilirdi ki bekârlara söylenilen (darısı başına) temennisi, bu âdete işâretti ve (inşallah evlenirsin de başına darı serpilir) meâlinde idi.

Büyük bir adamın geçeceği yola ve ayakları altına serpilen para, mücevher ve çiçek gibi şeyler de saçı idi. Avrupanın kâğıddan yapılmış (konfeti) leri de hafif tertib bir saçıdır.

Saçının bir mânası da düğüne getirilen hediyelerdir. Zâten şâir de (saçılık dür-i- bîşümar) terkibi ile bu düğüne getirilen hediyelere (telmih) etmiştir.

Evet, bu düğünde gerek dâhilden, gerek hâricten yüksek kıymetli pek çok hediye takdim olunmuştu. Müverrih Hammerin yazdığına göre:

«Sadrıâzam Sinan Paşa, padişaha mükellef eğerler vurulmuş beş at, şehzâdeye muhteşem libaslar, altınlar içinde ve incili gaşiyeller [at örtüsü] vurulmuş üç at takdîm eyledi. Cümlesinin kıymeti 40000 altın tahmin ediliyordu. İkinci vezir Siyavuş Paşa 20000 altın kıymetinde 8 at ve sırmalı kumaşlar verdi. Üçüncü vezîr Hadım Mesîh Paşa, ikisi mükemmel eğerlenmiş 4 at ile 30000 altın kıymetinde 150 kat elbise takdim eyledi. Pâdişâhın berberliğinden vezârete terfî' olunduğu için (cerrah) lakabı ile yadolunan Mehmed Paşa 15000 altın kıymetinde atlar, libaslar, köleler, gümüş oyuncaklar

getirdi. Dâhiliye nâzırı demek olan sadrıâzam kâhyası Osman Bey 10000 altın değerinde gümüş evâni, Gürcü ve Çerkes köleler îta etti..»

«..Lehistan elçisi Flipovski, iki doğ köpeği ile altı yük samur kürk getirmişti ki bunların içinde kırkar deri bulunmakta ve her yükü 1000 altın tahmin olunmakta idi... Transilvanya elçisi Ladislas salançi, çifte dipli yedi gümüş kupa, yine gümüşten sınaatkârâne işlenmiş yedi tepsi, iki leğen, ikisi altınlı dört âvize ihda eyledi.. Ragozalıların, Moldavya ve ulahya voyvudalarının takdimeleri gümüş kupalardan, kıymetdar mensucattan, asma saatlerden ibâretti.. Kırım hanı 10 yük samur, 10 yük diğer kürk, 5 yük zerdava, 5 yük kadınların giyeceği kakum, 5 tane ayı balığı dişi, 20 hıristiyan delikanlısı göndermişti. Fas ve Merakeş sultanlarının elçileri sedef sandukçe içinde zikıymet bir tesbih, sırmalı iki seccade, meyva ve ağaç resimleri menkuş dört ipek seccade, altınlı ve mürassa' bir eger, mürassa' bir iğne ile müzeyyen ve balıkçıl kuşunun siyah tüylerinden mâmûl bir sorguç, incili ve elmaslı üzengiler, bir çok ipekli kumaş topları, dört top sırmalı kumaş, altın üzerine kondurulmuş inciler, vergi olmak üzere 4000 korona altını getirdiler.. Avusturya imparatorunun elçisi, zat-i-şahâneye cümlesi 40000 duka kıymetinde üç gerdanlık ile diğer beş parça elmas, gayet güzel iki madalyadan ibaret hediyesini takdim etti... Venedik elçisi 8000 duka kıymetinde mücevherat ve elbisesini arzeyledi.»

(Reftâra geldi serv eline şem' - i - sebz alıp)
(Ezhârı sûbesû okudu gülşene hezâr)

"Servi ağacı, eline yeşil bir mum alıp yürüdü. bülbül ise taraf taraf çiçekleri gül bahçesin dâvet etti.„ Servin yürümesi, sallanmasından kinâyedir. Nitekim Piriştineli (Mesihînin:)

Şöyle canlandılar etfâl - i - cemen kim servin
Ayağı bağda olmâsa ederdi reftâr

Beytinde servin bu hareketi anlatılmaktadır.

Servin yürümesi -aşağıda gelecek olan - (Nahl-i- revan) ların gezdirilmesine de işâret olabilir. Çünkü onlar da hemen servi kadar uzun ve kalın yapılmıştı.

(Eline yeşil mum almak) -Pek iyi bilmiyorum amma - eski zamanlarda düğüne dâvet için gidenlerin âdeti olsa ğerek. (kırmızı dipli mumla dâvet) tâbiri, bu ihtimâli kuvvetlendirir. Düğüne çağırmak için giden kadınların uğradıkları evlere birer mum bırakmaları Bandırma taraflarında halâ âdet imiş.

(Okumak) kırâet demek olduğu gibi dâvet manasına da gelir. Nasıl ki yakın zamanlara kadar düğün dâvetcilerine (okuyucu) denilir, dâvet için dolaşmaya (okuyucu gezmek) tâbiredilirdi. (Ezan okumak) masdarı, halkı namaza çağırmak meâlindedir. Okumanın bu kullanılışında yüksek sesle dâvet manası vardır. Müezzin, ezanı uzaklara işittirmek için sesini yükseltir. Bülbül de yüksek bir ağacın dalları üstünde müezzin gibi tîz bir perde ile öttü, bütün çiçekleri gül bahçesinde ki düğüne çağırdı demek isteniliyor.

Hammer diyor ki :

«Sünnet düğününün 1582 de icrası kararlaştırılmış ve bir seneden ziyâde bir müddet evvel tedârükâta başlanmıştı. Düğünün zemânı Asya, Avrupa, Afrika hukümdarlarına bildirildi. Devletin bütün vâlilerine de dâvetnâmelerle çavuşlar gönderildi. İşleri icâbete mani'olanlar bir çok hedayâ takdimi ile arz-ı- mâziret ettiler.»

(Demlendi bâd-ı- subh ile eşcâr-ı- Ergavan)
(Uydu usûl-i- devr-i- güle savt-ı- Cûybâr)

«Ergavan ağaçları, sabah rüzgârı ile dem tuttular, derenin sesi de (gül devri) âhengine uydu„

(Dem) kelimesi : nefes, zeman, kan ve rakı, şarab gibi mânalar ifâde eder. (Demlenmek) işret etmek mekamında kullanılır.

(Çayın demlenmesi) haşlanma zamanın gelmiş olması demektir. Bir de (dem tutmak) vardır ki (Neyzenler) arasında söylenilen tâbirlerdendir. Bir neyzenin neyle taksim ettiği sırada diğer neyzenlerin kaba bir sesle ney üflemeleridir.

Şu kasîdede geçen bâzı Mûsikî tâbirleri hakkında, Şark mûsikîsinin asrımızda yegâne üstâdı bulunan Zekâyî zâde bay Hâfız Ahmedden mâlumat istemiştim. Bir tezkire ile cevab vermek lutfunda bulundu. Ustad, o tezkiresinde ez cümle diyor ki :

«Usûl : nağmelerin derece-i- imtidâd cihetinden yekdiğerinden farklı bulunduğu, yâni bâzı nağmeler uzatıldığı hâlde bâzılarının serîan geçtiği ve bâzı yerlerde inkitaa uğrayıp sonradan

yine başladığı hissedilir ve sonra bu tehavvülât neticesi olarak müsâvi imtidadda kısımlara ayrılmış bulunduğu anlaşılır ki âsâr -ı- mûsikiyenin ayrıldığı bu kısımlardan beherine ilm -i- mûsikî de (usûl) denilir. Bestekâr tarafından intihab edilen usûl dâhilinde bestelenmesini teshil için intihab edilen evzan-ı- mahsûsaya da (İka') tesmiye olunur. Elin yukarıdan aşağıya inip tekrar vaz'-ı sabıkına avdet etmesine (darb) veya (tempo) denilir.»

Şu hâlde usul : kaide, merâsim mânasına olmakla berâber musikîde vezin, yâni âhenk ölçüsü demek oluyor.

(Gül devri) hem gül zamânı, hem de musikîde bir bestenin adı. Üstad Zekâyî Zâde (gül devri) için diyor ki :

«Gül devri : merhum Nayî Osman dedenin bestelediği (Rast) makamında ve (Devr-i- kebir) ika'ındaki (Peşrev) ine vermiş olduğu isimdir ki eski bestekârlar, yaptıkları eserlere böyle isimler verirlermiş. (Kaba devri), (Karabatak) Peşrevleri gibi.»

Nâyî Osman dede : Galata Mevlevihanesinin evvelâ (Neyzen başı) lığında, sonra Şeyhliğinde bulunmuş ve 1142=1729 târihinde vefat ederek dergâhtaki türbelerden birine gömülmüştü. Bu târihte ölen bir zâtın bestesi, iki asır evvel gelen bir şâirin eserinde zikredilemeyeceği tabiîdir. O hâlde Osman dedenin (Gül devri) Peşrevinden evvel de aynı isimle bir musikî eserinin bestelen-

miş olmak ihtimâli vardır. O ihtimâle göre beytin meâli :

« Ergavan ağaçları, sabah rüzgârıyla demlendiler, yâni rüzgâr, onlara şarab gibi neş'e vermiş oldu, yâhud sabah rüzgârı eserken Ergavan ağaçları da dem tuttular ve pes perdede terennüm ettiler. Çağlayan derenin sesi ise (gül devri) âhengine uydu, yâni güllerin açıldığı bahar mevsiminde her yerde ve her şeyde coşkunluk görülüp işidildiği gibi derenin sularında ve şarıltısında da bir taşkınlık duyuldu. Hem de bu şarıltı, intizamsız olarak değil (gül devri) gibi mevzun ve muntazam bir âhenk teşkil etti.»

Demek olur.

(Yâzıldı sun'ile yeniden nusha-ı- çemen)
(Şebnem düşüp zemîne bozuldu hat-ı- gubâr)

"Çemen kitabı yeniden ve san'atkârane yazıldı. Yere de çîy tâneleri düşüp gubar çizgileri bozuldu.„

(Nusha) kitab demektir. Çemenleri yeni çıkmaya başlamış bağçeleri, yazılı bir kitaba benzetmek eski şâirlerce âdettir. Hatta Şirazlı Şeyh Sâ'dî «ağaçların yeşil yaprakları, Allahın kudretini tanıtacak birer defterdir„ der. Çemen kitabının yeniden yazılması, çemenlerin yeşermesi, yâhud bağçelerdeki çiçek tarhlarının bellenilerek ve resimleri değiştirilerek onlara yeniden birer şekil verilmesidir.

(Hat) çizgi ve yazı, (gubâr) toz mânasındadır. İkisi bir araya gelince eski zamanlarda gayet

ince olarak yazılan ve güvercin muhaberelerinde kullanılan yazı demek olur. Fuzûlînin :

Ohşada bilmez gubarını muharrir, hattına
Hâme tek bakmaktan inse gözlerine kara sû

Beytindeki (gubâr) kelimesi bu mânada kullanılmıştır. Eski kayıdlarda istîmâl olunan (Siyakat yazısı) na da (Hat-tı-gubar) denildiğini bir kitabda görmüştüm. Şâir, yollardaki tozları, üzerlerindeki izler dolayısıyla Hat-tı-gubara benzetiyor. Sû damlaları, yazıyı bozduğu gibi damlayan çîyler de tozların üstündeki iz çizgilerini sildi diyor.

(Erbab-ı- ayşa yâni tarab hâsıl etmeğe)
(Bir tâze nakş bağladı üstâd-ı-sazkâr)

"Muktedir üstâd, ayş-ü- işret ehlini coşturup oynatmak için yeni bir (Nakış) yaptı.„

Bay Hafız Ahmed (Nakş)ı şöyle îzâh ediyor:

"Nakş : (Eşkâl-i- Musikîye) den ve (Beste) nevi'lerinden ise de bir hususiyeti vardır ki (güfte) ile başlanılıp ikinci mısrâın nihayetinde, hangi (makam)dan ise o makamın (seyr)-ü- hareketi icra edilerek (karar) verildikten sonra (terennüm) kısmına geçilir. (Ten na te ne na) (yâ la ye le la) gibi terennümlerden başka (Ey âfet-i- can), (Âşûb-ı- cihan) (Ey kaşı keman) gibi müseccâ' cümlelerle mülâyım makamlara ve (Şed)lere geçilerek bir takım nükuş-ı-elhan ile ikinci mısra' tekrar edilerek (Miyan)a geçilir. Keza iki mısra' okunduktan sonra yine evvelki terennüm tekrar

edilerek ve sonunda dördüncü mısra', ikinci mısra'ın bestesinde okunarak nihâyet verilir.„

(Sazkâr) hem yapıcı, hem saz çalan, hem de uygun mânâlarına olduğu gibi.

"Mûsikîde bir makam ismidir. Seyri ise (Rast) dizisinin üçüncü derecesinden tîze doğru (Segâh) da (Ferahnâk) dizisinden teşekkül etmiştir. Kuvvetli nağme, birinci mertebede (Nevâ) ikinci mertebede (Segâh) olup karargâhı (Râst) perdesidir - Bay Hafız Ahmet.»

Yukarıki beyitte çiy tâneleri düşüp yerdeki gubar çizgilerinin bozulduğu ve çemen kitabının yeniden yazıldığı söylenilmişti. Burada ise yeni çıkan çemenler, seyredenlerin hoşuna gidecek bir nakşa benzetiliyor. O nakşı yapan üstad, eserini mâhirâne ve san'ate uygun olarak tertib etti deniliyor. Yüksek bir mûsikî şinâsın bestelemiş olduğu bir nakşın terennümü, dinleyenleri nasıl coşturursa baharın yetiştirdiği çemenlerin, yâhut yeni bir nakışla yapılan çiçek tarhlarını da görenleri o kadar neş'elendireceği söyleniliyor.

(Hep mutribin terâne-vü-âgazı sünbüle)
(Hep çalınan kulâğına ûdun Benefşe zâr)

«Sâzende Taksimini de, Terennünü de hep Sünbüle makamından yapıyor. Ûdun kulağına ise Benefşezâr nağmeler çalınıyor.»

(Mutrib) sâzende mânâsınadır. Vaktiyle yazmış olduğum :

Çal ey mutrib, gel ey hânende cûşa
Terennümlerle can gelsin hurûşa

Bakıp ta şevk - ı - bezm - i - ayş - ü - nûşa
Biraz olmak diler gönlüm Ferahnâk

şarkısında olduğu gibi.

(Terâne) Terennüm demektir. İranlılarca (Rubâî) şeklinin de adıdır.

(Ağaze) başlangıç demek olduğu için mûsiki fasıllarında (taksim) gibi ilk yapılan âhenge denilir. Bir gazelimin matlaı olan :

Kubbe - i - eflâki inletmezmi bir âvâzesi
Nây -i- rikkatbahş -i- kalbin nâledir âgazesi

beytinde oldeğu gibi.

"Sünbüle (Muhayyer) perdesiyle (tîzsegâh) perdeşi arasında bulunan bir yarım perdenin ismidir ki elimizde sırf (Sünbüle) makamından bir Musikî eseri mevcud değildir- Bay Hafız Ahmed„

Üstad Zekâîzade, sırf (Sünbüle) makamından musikî eseri mevcûd olmadığını haber veriyor. Halbuki (Darüttâlîm-i-musikî) reîsi İsmâil hakki bey merhum, benim:

Koklat bana kâkülleri, sünbül senin olsun
Göster ruh -i- zîbâyı, karanfül senin olsun
Gülgonce -i- la'lin yetişir hâtır -ı- zâre
Ey nahl -i- letâfet, gülüver, gül senin olsun
Baygın bakışın eyledi dilhânemi medhûş
Al nergisi ey mest -i- tegafül; senin olsun
Zanbak çiçeği bir yana dursun, bana sen bak
Gül sen bana, gülşen bütün ey gül; senin olsun
Sen gülbünü, ben bülbülüyüm ravza -i- hüsnün
Taksim edelim gül bana, bülbül senin olsun
Bir deste çiçek oldu bu nev güfte -i- Tâhir
Tak zülfüne ey berzede kâkül; senin olsun

Gazelimi (Şarkı) olarak bestelemiş ve (Makam)-ının (Sünbüle) olduğunu söylemişti. Demek ki sırf (sünbüle makamı) ndan değilmiş.

(Benefşezâr) a gelince : bunun için de üstad diyor ki :

"Benefşezâr, yâhud menekşe, bu namda bir makam bilmiyorum. Belki (Abülbaki dede) nin ihtiraâtındandır. Bu makamda bir musikî eseri yoktur, yâni ismi var, cismi yok bir şeydir»

Üstadın bahsettiği (Abdülbaki dede) 19 uncu asır Musikî üstadlarından ve şâirlerinden olup 17 sene (Yenikapı mevlevîhânesi) nin şeyhliğinde bulunmuş ve 1236 = 1820 de vefat ederek dergâhın türbesine gömülmüştür. (Müretteb dîvan) ı ile (Eflâkî dede) nin (Menâkıbül'ârifin) isimli eserini tercemesi, Nota ve Musikîye dâir de iki risâlesi vardır. Şu saydığım eserler, Yenikapı mevlevîhane sinden (Süleymaniye kütübhânesi)ne kaldırılmıştır. Dede merhum, yeniden bir takım musikî makam-ihtira'etmiş, onların seyirleri hakkında mâlûmat vermiştir. O makamlar arasında (Benefşezâr) da bulunup bulunmadığını hatırlamıyorum. Bulunsa bile Abdülbaki dedenin ihtira'ettiği bir makamın iki yüz bu kadar sene evvel gelmiş ve gitmiş olan Nev'î nin bir kasîdesinde zikri mümkin olamaz. O hâlde (Benefşezâr) için de (gül devri) kabîlinden bir şey diyip geçmek gerek.

Diğer taraftan "Benefşezârın, Fürûattan bir makam olduğunu, bu makamda bir besteyi eski Musîkî üstadlarından Behlûl efendi merhûmun okuduğunu» Tapu dâiresi mütekaidlerinden Bay

İhsan Iyisan söyledi. Darüşşefaka me'zunlarından ve postahâne mütekaitlerinden olup Tasavvüf ve Musikî üstadlarından bulunan Bay Ahmed Avnî-nin yeni yapmış olduğu bir (kâr) da 120 makamın ve o sırada Benefşezârın nağmeleri de icra edildiğini de işittim.

(Câmın serâb-ı- jâle pür etmişti lâlenin)
(Bezm içre kâselîs idi Hurşîd-i- tâbdâr)

"Lâlenin kadehini jâle şerâbı doldurmuştu. Parlak güneş, bu meclisin ancak çaknak yalayıcısı olabiliyordu„

Lâle, şekli münâsebetiyle kadehe, içine dolan çiy tâneleri de şaraba benzetiliyor.

(Kâselis), bizde (çanak yalayıcı) denilen sığıntı kimselerdir ki kendilerine îtibâr edilmez, sofraya alınmadıkları için artık yemekle karınlarını doyururlar. Böyle adamlara Arabcada (Tufeylî) denilir. (Kamus tercemesi)nde deniliyor ki :

(Tufeyl bin Zellâl-il- Kûfî) ki dalkavuklar zümresinin pîridir, velimelere dâvetsiz bî tekellüf vardığından (Tufeyl-ül- â'ras) yâhud (Tufeyl-ül-ârâis) ile mülakkabe olmuştu. Ba'dehu her dalkavuğu ona nisbet edip (tufeylî) ıtlak eylediler.„

Şâir diyor ki : Lâleye dolu, dolu kadehler veriliyordu. Meclisin parlaklığı karşısında sönük kalan güneşe îtibâr edilmiyordu. O da büsbütün mahrum kalmamak için kadehlerin artığını içmekle neş'eleniyordu.

Güneşin kadeh artıklarını içmesi, çiçeklerin, yaprakların ve sâir şeylerin üstündeki çiyleri kurutması îtibâriyledir.

(Kaldırmadı sımatın o gün âftâb-ı- çarh)
(Akşam olunca camını döndürdü lâle vâr)

«Felekteki güneş, o gün sofrasını kaldırmadı. Akşama kadar lâle gibi kadehini devrettirdi.»

(Sımat) sofra demektir. Tahta sofralar, yâhud siniler, güneşin kursu gibi değirmi olduğu, husûsiyle siniler pirinçten yapıldığı ve her vakit silindiği için parıl parıl parladığı cihetle onları güneşe benzetiyor. Sımatın akşama kadar kaldırılmaması, kadehin ardı, arası kesilmeksizin döndürülmesiyle de düğündeki yiyinti ve içintinin gayet bol olduğunu anlatıyor. Evet, (Hammer)in yazdığına göre :

« Matbah-ı- âmire emini Kara Bâlî Bey (Sûr-ı-hümâyun) emânetine ve sabık Nışancı Hamza Bey nezâretine me'mur olarak Hamza Beye masârif-i- lâzimeye sarfetmek üzre Hazîne-i-Devletten yarım milyon akçe verilmişti.»

Yalnız Yeniçeri zabitleri için "her biri yetmiş iki kişilik sofralar kurulmuştu.„

Akşâm olunca câmını döndürdü lâle vâr

Mısrâı ile de ayyaşların bir âdetine (telmih) ediliyor :

Eskiden işret meclislerinde tek kadeh bulunur, meclistekilere onunla ve sıra ile içki sunulur ve bu usûle (Devr-i- kadeh) tâbir olunurdu.

Meclisin intizâm-ü- devâmı, sâkinin idâresine bağlı idi. Tecribeli sâkiler, dayanıklı sarhoşlara dolular sundukları hâlde çabuk cıvıyanlara nöbet gelince kadehi yarım verirlerdi. Eski şâirler sâkilerin şu hareketinden şikâyet ede gelmişler ve :

Meyhâne -i- emelde keyfimce olmadım mest
Yârim kadeh verirdi, yarım kadeh verildi

Demişlerdir.

Meclisin sonlarına doğru sulanan ve tam küfelik olan cıvıklara boş bir kadeh uzatılırdı. Eğer o boş kadehe de saldırırlarsa artık olmuş ! diye kaldırırlar, sızmaları için bir tarafa uzatırlardı.

Henûz endek şuûrî dârem ey sâki zimen bigzer
Beçeşm-i-mest-i- hod teklîf kün in câm-ı- hâlîra

beyti bunu anlantmaktadır. İranlı ayyâş şâirlerden biri bu beytinde diyor ki:

«Ey sâki; daha biraz şuûrum var. Beni birak da o boş kadehi kendi sarhoş gözlerine teklîfet»

(Âhır hicâb -ı- şâma girip lu'betân -ı- Rum)
(Tuttu cihanı ma'reke -i- Cünd -i- Zengbâr)

"Nihayet Rum lu'betleri, yâni güneş ve aydınlık, akşam örtüsü altına girdi. Dünya, Zengbar askerinin ordugâhı oldu„

(Lu'bet) mucessem resim, bebek, kukla, oyuncak gibi şeylerdir. (Lu'betan) kelimesi (Bürhân -ı- katı') tercemesinde şöyle târif edilmiştir :

"Küçük kızların (gelin, güvey oyunu) dedikleri oyunun maddesi olan iki sûrettir ki birine gelin, ve diğerine güvey tâbîr olunur„

(Tesniye) sıgasıyla kullanılan ve ikiye delâlet eden (Lu'betan) ı beyte uydurabilmek için güneş ve aydınlık demeye mecbûr oldum.

(Ma'reke) muharebe yeri demektir. (Tuttu cihanı) cümlesine münasebet aldırmak için ona da ordugâh dedim.

(Cünd) ordu mânasınadır, (asker) ve (Leşker) kelimeleri de böyledir. Nisbetinde (Cündî), (Askerî), (Leşkerî) denilir. Bir nefere asker denilmesi, (kül) lün zikri ve (cüz') ün iradesi tariki ile (Mecaz -ı- mürsel) olur. (Zengbâr) karalar yeri, zencîler memleketi mânasınadır. (Zencbâr) bunun Arabcasıdır.

Şâir, güneşin batıp aydınlığın çekilmesiyle ortalığın kararmasını - ehalisi beyaz yüzlü olan - Rum diyarını, Zencî ordusunun istîla etmesine benzetiyor.

(Ol gîce mührebâz-ı- felek kıldı nâgehan)
(Bir peyker-i- garîb ile bin beyza âşikâr)

«O gece felek hokkabazı, garib bir surette ve ansızın binlerce yumurta meydana getirdi.»

(Mühre) küçük kıt'ada yuvarlak cisimdir. (Mührebâz) bizim (hokkabaz) dediğimiz san'atkârdır ki hokkaları ve yuvarlakları mâlûmdur. Fezâdaki kürevî cisimlerle oynadığı, yâni yıldızları kah gösterip kah kaybettiği için şâir, feleğe

(hokkabaz) tâbir ediyor. Hatırlanır ki bizim hokkabazlar, küçücük bir dondan müteaddid yumurta çıkarırlardı. Bu el çabukluğu 16 ıncı asırda da yapılıyormuş ki Nev'î, yıldızların görünmesini felek hokkabazının binlerce yumurta göstermesine teşbîh ediyor.

(Evrakını dokuz feleğin kat kat eyleyip)
(Âfâka âteş işleri gösterdi rûzgâr)

"Zeman, dokuz kat feleğin kâğıtlarını kat kat bağladı ve üfuklara ateş işleri gösterdi.„

Şâir, zemanı, fişekci ustası yapıyor. Mâlûmya! fişek yapılmak için barıt, kâğıtlara konulur, kat kat ve sıkı sıkı sarılıp bağlanılır. Zeman fişekcisi de yaptığı şenlik fişekleri için gökleri kâğıt gibi kullanmış ve onları birbirine bağlamış, sonra ateşleyerek yıldız dahmeleri ile fezâyı süslemiş!

(Encüm değildi zâhir olan gökte ol gice)
(Yaktı şürûr-ı- sûruna gerdun dokuz hisâr)

"O gece gökte görünenler yıldız değildi. Felek, senin düğünün şerefine dokuz kale yakmıştı.„

Eskiden hisarlar, kaleler kuşatılır ve döğüşe döğüşe alınırdı. Muhafazası îcâbediyorsa zabtından sonra (burc)u (bâru)su tâmîr olunur, müdafaası için içine asker konulurdu. Lüzûmu olmayan hisarlar ise - biraz da düşmana körlük vermek maksadıyla- yakılır ve yıkılırdı.

Nev'î, bu âdete telmîh ederek göklerde parlayan yıldızlar değil, bu düğün şerefine feleğin yaktığı dokuz hisarın kıvılcımlarıdır diyor.

(Mecliste Zühre-i- feleğe yer bulunmadı)
(Bâm-ı- sipihre çıksa temâşâya vechi vâr)

Yıldızların temâşâ meclisinde Zühre seyyâresine yer bulunmadı. O da düğünü seyretmek için feleğin damına çıksa yeri vardır.»

Zühre seyyaresi ekseriya üfka yakın göründüğü için oradan görünüşü, sünnet düğününü seyretmek üzre feleğin damına çıkmış gibi gösteriliyor.

(Etfal ı- encüm encümeni çarha sığmayıp)
(Yıldızlar attılar yere ol gîce bî şümâr)

"Yıldız çocukları, yâni ufak yıldızlar, felek encümenine sığmadıkları için o gece yere sayılamayacak kadar yıldız attılar„

Şâir demek istiyor ki : yer yüzündeki bu parlak düğünü seyretmek için felekte bir toplantı oldu. Fekat seyirciler o kadar kalabalıktı ki gök yüzüne sığışamadılar. Onun için ufak yıldızlardan bir çoğunu kaldırıp yere attılar !

Havayî fişeklerin yükseldikten sonra inişlerini tasvir eden şu beytin, Ziya paşanın ihtiyar etmiş olduğu bu şekil, bence o kadar parlak görünmüyor. Çünki : büyük yıldızların küçükleri kaldırıp yere attıkları haber veriliyor. Bu vahşet, aşağıki düğünün üns-ü- ülfetini bozacak ve zevkını, neş'esini kaçıracak bir harekettir.

Etfâl -i- encüm encümen -i- çarha sığmayıp
Arza atıldı seyr için ol gîce bîşümar

Denilmiş olsaydı, küçük yıldızların gökte yer

bulamadıkları için temâşâ arzûsuyla kendiliklerinden yere atıldıkları söylenilmiş ve yüksek bir (mübalega) ile berâber, haâvyî fişeklerin yükseldikten sonra yere düşmelerine bir (Hüsn -ü- tâlîl) yapılmış olurdu.

Şu satırları yazdıktan sonra diğer bir nüshada ikinci mısrâı:

Yıldızlar indiler yere ol gîce bîşümâr

şeklinde gördüm.

(Hep gökte istediklerini yerde buldu halk)
(Hiç etmez oldular reviş -i- çarha itîbâr)

"Halk, gökten istediğini temâmiyle yerde bulduğu için feleğin dönmesine ehemmiyet vermez oldu„

Eski müneccimlerin vehmine göre seyyârelerin (Zuhal) ve (Mirrîh) gibileri felâket (Zühre) ve (Müşteri) gibileri seâdet yıldızları idi. Bunların biribirine yaklaşıp uzaklaşmasından yer yüzünde felâket ve seâdet zuhûra gelirdi, yâni gökteki yıldızların Arz üzerinde te'sirleri vardı. Halk ise felâketli bir devrin geçmesi, seâdetli bir zemanın gelmesi için feleğin dönmesini, onun dönmesiyle de (Nahs) in, yâni uğursuzluğun (Sa'd) e yâni kutluluğa tahavvül etmesini isterdi. Evvelce böyle olduğu hâlde bu düğünün getirdiği seâdetle meseretten artık feleğin hareket ve sükûnuna ehemmiyet verilmez olduğunu şâir haber veriyor.

(Ol gün ki sûr-i- sünnet-i- sultan için seher)
(Gülgûn-ı-çarha husrev-i- hurşîd olup süvâr)

(Gün gîbi altın üsküf ile şehriyârlar)
(Saf bağlamıştı Asaf-ı- sultana sad hezâr)

"O gün ki Şehzâde Mehmedin sünnet dğünü için güneş husrevi, feleğin al atına binmişti, gün gibi parlak Üsküflü yüzbinlerce memleket müdafi'i Sadrıâzamın karşısında saf bağlayıp durmuştu.„

(Gülgûn) gül renkli demektir. Al donlu ata vasfolur. (Ferhad)ın sevgilisi ve (Husrev Perviz)in karısı (Şîrîn)in atına da (gülgûn) derler. Nitekim Husrevin yağız atı da (Şebdîz) adıyla meşhurdur. Bu iki at hakkında şöyle bir masal vardır :

"Menkuldur ki işbu (Gülgûn) ve (Şebdîz) ki Husrevin atıdır, ikisi de bir kısrak dölüdür. (Deşt-i- ebgele) ve (deşt-i- demgele) nâm beyabanda yonma taştan masnû' bir aygır sûreti var idi. Ol kısrak, aralıkta kendi başına ol sûrete varıp sürünür idi. Bu hâletten iki defa ğebe kalıp zikrolunan atlar tevellüd eylediler.-Bürhan-ı-katı' tercemesi„

Nev'î güneşi Hurev Pervize, sabahlayın şark üfkunun kızıllığını (gülgûn)a benzetiyor, güneşin doğu cihetinden görünmesini de Husrevin gülgûna binmesine teşbîh ediyor. (Tenasüb san'ati) ne riâyet etmiş olmak için onu (Şebdîz) e bindirmek gerekti. Fakat Şebdîz, yağız olduğu için onun rengiyle sabahın kızıllığı münasebet almazdı.

(Üsküf) eski baş kisvelerinden biri. (Tacütte vârih) in rivâyetine göre bu serpuşu ilk defa yaptıran birinci Muraddır.

Apolunya kalesinin fethi sırasında sipâhîlerden biri, eline altın bir tas geçirmiş ve kimse görüp te almasın diye başına giymiş, üstüne sarık sarmış. Birinci Murad da, bunu görmüş ve beğenmiş. Tası sipâhîde bırakmakla beraber tas gibi sırmalı bir takke yaptırmış. O takkeye (üsküf) adı verilmiş. Sonra üsküf gibi sırmalı serpuşlara (zer külah) denilmiş.

Nefî' nin bir kasîdesindeki

Melevîdir san o şadırvân-ı- rûh efzâsı kim
Hem döner, hem eşkini eyler safâsından revan
Zer külâbîyle yahud bir' dilber-i- rakkastır
Bir ayağ üzre sema' etmekte dâmen dermiyan

beyitlerinde bu tâbîre tesadüf edilir.

(Târih-i- Osmânî encümeni mecmu-ası) nın 49-62 nüshasında Bay M. Zekinin (Serpûş) hakkında kiymetli bir Tedkiki vardır.

Eski üstatlardan sayılan Necati :

Altın üsküfle girer her meclise âgalanır
Gör ne yüzden öygenirmiş şem-i- bezmârâ sana

beytinde mumun alevini altın üsküfe benzetmiştir.

(Şehryâr) büyük padişah demektir. Lâkin bahs edilen dügünde bulunmuş hükümdar olmadığından (yar) lafzındaki (yardımcı) mânasından istifade ile (şehryar) ı (memleket müdafii) meâlinde naklettim.

(Asaf) Süleyman peygamberin vezîri olan zâtin adı ise de sonradan mutlaka vezîr manâsında kullanılmıştır. Buradaki (Asaf-ı- sultan) Sinan prşadır.

(Zeynoldu nahl-i- şem'ile meydân-ı- kasr -ı- şâh)
(Yâpıldı sanki câmi -i- çarha niçe menâr)

«Padişahın köşkü önündeki meydan, mumdan (Nahil) lerle süslenmiş, sanki felek câmiine müteaddid minare yapılmıştı»

«Haziranin birinde zât -i- şâhâne debdebe -i- azîme ile sara y-ı- hümayundan At meydanında İbrâhim paşa sarayına gitti... ondan sonra sünnet Nahilleri geliyordu ki 20 zira' ve daha ziyâde tûlü olan 4 tânesinin etrafında 80 yeniçeri vardı... Şeker masnuâtını müteakib büyük nahiller geliyordu ki bunlar ilk gelenlerden pek büyük olup her biri 20, 30 zira' tûlinde, 17 kısma münkasim idi. Muhtelif renkli yedi balmumu topundan müterekkib ve her biri Heremî-yüş- şekl olarak en küçüğünün kaidesi 4, 5 zira' muhitında idi. Üzerlerine kuş, hayvan, meyva, ayna, her türlü eşya-yi- sâire resimleri asılmış olan bu nahilleri şehrin her tarafında dolaşdıra bilmek için sokakları genişletmek, hânelerin bir takımını yıkmak lazım gelmişti... Hammer târihi tercemesi»

(Nahl) hurma ağacı demektir. Mutlaka ağaç mânasına da kullanılır. Sonra ağaç gibi uzun yapılmiş ve üstleri süslenmiş mum kütlelerine de (Nahl) den bozma olarak (Nakıl) denilmişti. Düğünlerde gelinin çeyizi giderken mutlaka bir, iki nakıl bulundurulur ve nakılların sayısı ile yüksekliği, düğünü yapanın zenginligine göre olurdu. Bunlara - çekilip götürdükleri için - (Nahl-i- revan) denildiği de vardi. Nakıllar pek süslu ve çiçek

içinde olduklarından şâirler, sevgililerini onlara benzetirlerdi. (Fasîh) in.

Râst geldim yâre bir nahl -i- revan olmuş gelir
Ser degül, destimde gül, ceybinde gül, dâmende gül

ve (Sürûrî) nin :

Nahl -i- nâzım; bilemem doğrusunu kangısı rast
Serve benzetti Acem kaddini, urbân bâne

beyitlerinde olduğu gibi.

Nakıl yaptırmak umûmî bir âdet olduğu için olanları yapmak ayrıca bir san'at olmuştu. Nakıl yapanlara (Nahilbend) derlerdi. Sultan Ahmed câmiinin deniz tarafında iken yanan (Nakilbend mahallesi) bu kelimeyi halkın nasıl söylediğini anlatır. Nakilbend esnafının dükkanları, yine o civardaki (Arasta) çarşısında idi.

Nev'î, gök yüzünü - kubbe gibi göründüğü için - câmiye, meydana dikilen nakilleri de yükseklikleri dolayısıyla minareye teşbîh ediyor.

(Menâre) bizim (Minare) dediğimiz kelime, esâsen üzerine kandil konulacak yerdir. (Kamus tercemesi) bunun hakkında şu mâlumatı veriyor :

«Mesrece mânasınadır ki üzerine çerağ vaz'edilecek uzun nesnedir. Taşra memleketlerde ve köylerde kullanırlar. Türkîde (çırakma) derler. Ve câmı'de ezan okuyacak mâruf yere denir ki lisanımızda dahı minare tâbîr olunur»

Hazret -i- Peygamber zemanında minâre yoktu. Bilâl -i- habeşî, ezanları, bir evin üstüne çıkıp

okurdu. Sonra mescidin arkasına bir yer yapıldı ve (Mi'zene) yâni ezan yeri denildi.

Bildigimiz yuksek minârelerin ilki, Muâviyenin Mısır vâlisi (Mesleme bin Muhallad) Tarafından (Amr bin as) câmi-ine ilâve sûretiyle hicrî 58 târihinde yaptırıldı. Sonraları (Mi'zene) lere-şerefelerinde kandil yakıldıgı için- (Menare) denildi.

(Gûyâ içinde hazret-i şehzâde bunların)
(Bir nahl idî ki yapmış onu sun'-ı-girdigâr)

"O nahiller arasında şehzâde hazretleri, Allahin san'ati eseri olan bir nahl gibi idi„

"Daha sonra [nahillerin geçirilmesini müteakib] altın işlemeli ve kırmızı renkte elbise ve iki siyah sorguçlu bir kavuk giymiş olan veliahd geliyordu. Sağ kulagına gayet agır bahalı bir yâkut tâ'lik edilmişti. Belinde ahcâr-i-semîne ile müzeyyen bir kılıç ve elinde elmas gibi tıraş ve altın ile tezyin edilmiş billurdan mâmûl bir topuz vardı. Şehzâde, dügün mevkıine vusûlünde babaşının elini öptü. bu sırada sünnet nahilleri sarayın karşısına rekzedilmiş, mızıka tarabfeza havalar çalmakta bulunmuştu- Hammer târihi tercemesi„

(Ol esb-i- bâd pây ile ol kad-di-serfirâz)
(Bir cûybar îdi ki'de servi derkenâr)

«gayet hızlı koşan o at ile üstünde dimdik duran o uzun boy, serviyi kucaklamış bir dereyi andırıyordu»

(Bâdyây) rüzgâr ayaklı demektir ki esercesine koşan at mânâsında kullanılır.

(Serfiraz) başı dik duran. Nef'înin meşhûr :

Serfiraz ettin Livâ-ül-hamd-i.-dîn-i-Ahmedi
Kâfire gösterdin elhak dest bürd-i-Hayderi

beytinde olduğu gibi maddî ve mânevî yüksek mânâsına de gelir.

(Kide) ki ide muhaffefidir. Şâir, şehzâdenin atını coşkun bir dereye, kendini de etrafının deronin köpüklü ve hızlı akan dalgaları sarmış bir serviye benzetiyor.

(Bû tâk-ı-bîsütûna sütûn oldu ya meger)
(Re'y-i-münîr-ü-râyet-i-mansûr-ı-şehriyâr)

"yâhud padişahın parlak re'yi ile muzaffer sancagı, ayagı olmayan bu kemere, yâni gök kubbesine direk olmuştu„

(Tâk-ı-bîsutun) direksiz kemer, yâni Gök kubbesidir. Bisutun, direksiz demek olduğu gibi İranda pek meşhur bir dağın da adıdır. Bu kelime (Bürhan-ı-katı') tercemesinde şöyle izâh ediliyor:

«Bisutun : meşhur dagdır. Ferhat-ı-nâmdar, ferman-ı- şîrin-i- şirinkâr ile ol dağı delip süt akıtmıştı. ve âsmandan kinâyedir»

Bisutun lafzına divanlarımızda çok, çok rast gelinir.

Herkesin hâlince vardır bir tecelligâh-ı- aşk
Bisutun ferhata kuh-i- Tûr şeklin gösterir.
Ve : bisutun-i- feleği âh ile berbad edeyim
Kûhkenlik yolun ögretmek için Ferhada

Beyitlerinde olduğu gibi.

Burhan-ı- katının hayalî bisutununa mukabil Şemsettin Sami merhum (Kamûs-ü-la'lam) da hakikî bisutunu şöyle anlatıyor :

«Bisutun : İranda , Hemedandan 4 merhalelik mesafede gayet dik ve sarp bir dağ olup hâvi olduğu mağaralarla ve İran-ı- kadîm âsârından olan heykeller ve tasvirler ve sâir âsâr-ı- atika ile meşhurdur»

Nev'i yukarıki beyitte şehzâdeyi serviye, atını da dalgaları serviyi kucaklıyan bir dereye benzetmişti. Bu beyitte ise padişahın gök kubbeye direk olan doğru düşüncesine ve dimdik duran muzaffer sancağına teşbih ediyor. Bu beyti gürizgâh yaparak üçüncü Muradın vasfına girişiyor. Öğüntüyü hâvi bir kaç söz söyledikten sonra :

(Sûr-ı-azîm-ı-sûnnetine hidmet etmeğe)
(Cem' oldu serverân-ı-selâtîn-i-her diyar)
(Hakan-ı-Türk-û-hân-ı-huten, hâkim-i- Yemen)
(Râyân-ı-Hind-ü-dâver-i-kişmîr-û-kandehar)

«Padişahın büyük sünnet dügününde hizmet etmek için her memleketin yüce sultanları toplandı.

Ezcümle Türk Hakanı, Huten Hanı, Yemen Hâkimi, Hindistan Rayları, Kişmir ve Kandehar Emiri geldi» diyor.

Yukarıda bahsedildiği üzre bu düğünde bâzı devletlezin sefirleri bulunmuşsa da şâirin saydığı hükümdarların hiç biri hâzır olmamışdı. Onun

için bunlarla aşağıki beyit, şâirane tehayyüller kabilinden sayılmalıdır.

(Ray) : Hindcede padişah mânâsınadır. Küçük hükümdara (Râçe) denir ki (Rajah) yahud (Raja) tâbîri bunun frenkçesidir.

(Bilmez düğün evin ki gele kâselîs ola)
(Fağfûr ı- mülk-i- Çin ile kisrâ -yı- tâcdâr)

"Çin imparatoru ile başı taçlı İran kisrası, düğün evini bilmiyorlardı. Bilselerdi gelip orada çanak yalayıcılık ederlerdi.!„

(Fağfûr): Çin imparatorlarına mahsus ünvandır. Nisbeti (Fağfûrî) gelir. «Kasei Fağfûrî» gibi ki Çin imparatoruna mahsus, yâhud Çinde yapılmış kâse demek olur.

Nitekim Nef'înin sadrıâzam Mehmed paşa konağı için yazdığı bir kasidenin :

Cihan, sahnında bir âmâde bezm -i- hâs -ı- şâhane
Felek bezminde bir şehkâse -i- yektayi fağfûrî

beytinde böyle kullanılmıştır. Fekat sonraları (fağfûrî) yerine (fağfûr) kelimesi istîmâl olunmuştur. Râğıp paşa ile (ceride-i- havâdis) muharriri Ali efendinin :

Kâse -i- lebrîz fağfûr olsa da vermez sada
Servet efzâyiş bulunca ağniya hissetlenir

Ve :

Neş'e tahsîl ettiğin sâğar da senden gamlıdır
Bir dokun bin âh dinle kâse -i- fağfûrdan

beyitlerinde olduğu gibi. Garibdir ki şâirlerin yanlış kullandıkları bu kelimeyi halkın lisânı (frğfûrî

tabak), (fağfûrî fıncan) gibi doğru söylenmiştir.

(Kisra) husrev kelimesinin Arablarca söylenilişi olup İran şahı demektir. Bilhassa (Sasâniyan) tabakası hükümdarları mürad olunur, Arabcada (Ekâsire) diye cemi'lenir.

Nev'î, bundan sonra hem tefâhur hem (câize) verilmesine teşvik için birkaç beyt ile şu meâli söyluyor ve düa ile kasideyi bitiriyor :

«Vakıa zeman nazrrında zerre kadar kadrim ve îtibârım yok. Fekat fazl-ü- irfânım, güneş gibi herkesin mâlûmudur. Benim sözlerim çok değerli inci gibidir. Fiatinin yüksekliği dolayısıyla başka müşteri çıkmayacağı için onları sana arzediyorum. Senin medhine dâir şâhâne bir gerdanlık hâlinde cihana yadigâr bırakıyorum. Şimdiye kadar padişahların hepsi de mârifet sâhiblerinin sözlerini kulaklarına küpe etmişlerdir. Şiraz hükümdarı (Sâ'd bin zengi) ile (Gazneli Mahmud) un kendileri toprak oldukları hâlde haklarında (Şeyh Sâ'dî) ve (Firdevsî) nin söyledikleri hâla yaşamaktadır„

Şâir Nef'î ile Zıya pasa, Nev'înin bu fikirlerini benimsemişler, kelimelerini değiştirmek suretiyle onları şöyl ifâde etmişlerdir :

İltifat et suhan erbâbına kim anlardır
Medh -i- şahân -ı- cihanbâna veren ünvânı
Kim bilirdi şuara olma ger sabıkta
Dehre devletle gelip yîne giden şâhanı
Haşredek âb -ı- hayât -ı- suhan -ı- Bakidir
Andırıp zinde kılan nâm -ı- süleyman hânı

Nef'î

Bu dehre niçe şeh -i- cihanban
Geldi, gitti, olundu nisyan
Bir (gaznevî) nâm -ü- şöhret aldı
(Şehnâme) de çünki ismi kaldı
(Sâ'dî) eğer etmeseydi îrâd
Kim eylerdi (Etabek) i yâd
Ezkâr -ı- (Hüseyn -i- Baykarâ) yi
Hıfzeyledi (câmî) vü (Nevâyî)

Ziyapaşa

Risâlede bahsedilen kasîdenin şerholunan beyitleri

(Bir subh dem ki sûr-i güle ebr-i- nevbehâr)
(Gönderdi jâleden saçılık dür-ri- bî şümâr)
(Reftâra geldi serv eline şem'-i- sebz alıp)
(Ezhârı sûbesû okudu gülşene hezâr)
(Demlendi bâd-ı- subh ile eşcâr-ı- Ergavan)
(Uydu usûl i- devr-i- güle savt-ı- Cûybâr)
(Yazıldı sun'ile yeuiden nusha-i- çemen)
(Şebnem düşüp zemîne bozuldu hat-ı- gubâr)
(Erbab-ı- ayşa yâni tarab hâsıl etmeğe)
(Bir tâze nakş bağladı üstâd-ı- sazkâr)
(Hep mutrıbım terâne vü-âgazı sünbüle)
(Hep çalınan kulâğına ûdun Benefşe zâr)
(Câmın serâ-ı- jâle pür etmişti lâlenin)
(Bezm içre kâselîs idi Hurşîd-i- tâbdâr)
(Kaldırmadı sımatın o gün âftâb-ı- çarh)
(Akşam olunca camını dördürdü lâle vâr)
(Âhır hicâb-ı- şama girip lu'betân-ı- Rum)
(Tuttu cihanı ma'reke -i- Cünd -i- Zengbâr)
(Olgîce mührebâz-ı- felek kıldı nâgehan)
(Bir peyker-i- garîb ile bin beyza âşikâr)
(Evrakını dokuz feleğin kat kat eyleyip)
(Âfka âteş işleri gösterdi rüzgâr)

(Encüm değildi zâhir olan gökte ol gice)
(Yaktı şürûr-ı- şûruna gerdun dokuz hisâr)
(Mecliste Zühre-i- felege yer bulunmadı)
(Bâm ı sipihre çıksa temâşaya veçhi vâr)
(Etfal -ı- encüm encümeni çarha sığmayıp)
(Yıldızlar attılar yere ol gîce bî şümâr) (.)
(Hep gökte istediklerini yer buldu halk)
(Hiç etmez oldular reviş -i- çarha itîbâr)
(Ol gün ki sûr -i- sünnet -i- sultan için seher)
(Gülgûn -ı- çarha husrev -i- hurşid olup süvâr)
(Gün gibi altın üsküf ile şehriyârlar)
(Saf bağlanmıştı Asfa -ı- sultana sad hezâr)
(Zeyn oldu nahl-i- tem'ile meydan-ı- kasr-ı- şah
(Yapıldı sanki camı'-i-çarha niçe menâr)
(Gûya içinde hazret-i-şehzâde bunların)
(Bir nahl idi ki yapmış anı sun'-ı-girdigâr)
(Ol esb-i-bâdpây ile ol kad-di-serfrâz)
(Bir cûybâr idi ki'de servi derkenâr)
(Bu tâk-ı-bîsütûna sütûn oldu yâ meger)
R'ey-i- münîr-ü- râyet-i- mansûr-ı- şehriyâr
Sûr-ı- azîm-i- sünnetine hizmet etmege
Cem' oldu serverân-ı-selâtîn-i- her diyâr
Hakan-ı- Türk-ü- hân-ı- Huten, hâkim-i- Yemen
Râyân-ı- Hind-ü- dâver-i- Kismîr-ü- Kandehâr
Bilmez dügün evin ki gele, kâselis ola
Fagfûr-ı- mülk-i- Çın ile Kisrâ- yı- Tâcdâr

[*]Yâhüd : Yıldızlar indiler yere olgice bî şumâr

(Fuzûlîye daîr) risâlesi hakkında:

B. Hakkı Süha Gezgine

Bir mektup

Muhterem üstad;

(Fuzûlîye dâir) ünvanlı risâlem hakkında (Kurun) gazetesine bir mekale yazmak lutfunda bulundugunuzu talebemden biri haber verdi ve mekalenin basıldığı nüshayı getirdi. Okudum. evvelce az, çok tanınmış olanların soy adları bilinemedigi için imzâmı tanıyamadığınızı söylüyorsunuz. evet, yeni isim ve ünvanlar her kesce mâlûm olmadıgından tabiî bir yadırgama hâsıl oluyor.

«Sonra öğrendim ki (Tâhir olgun) (Tâhir -ül-mevlevî) dir ve bu damga bir kitaba deger vermiye yeter» iltifâtında bulunuyorsunuz.

Teveccühkâr ifâdenizin birinci cümlesi bir hakikat, ikincisi ise - müsâadenizle söyleyecegim - Mübalagayi hâvi Bediî bir san'at. âciz muharririni sevmeniz, nâçîz yazılarını da size sevimli göstermiş olacak. Bundan dolayı yürekten gelen minnet ve hürmetlerimi arzederim.

Değerli üstad;

Kıymetli mekalenizde (Fuzûlîye dair) risâlesinin tahlilinden ve onu yazanın taltifinden başka Edebiyat târihimiz için ehemmiyetli olması lazım gelen bâzı bahisler var. Ezcümle müteveffa (terzi

başıyan) ın adı geçiyor ve (Fuzûlî divânı) nı ermeniceye terceme eylemiş olduğu zikrediliyor. Bilmem o âlim adamla görüşüldümü idi? Ben, kendisiyle tanışmış ve müzakerede bulunmuş olduğum için ona dâir bir parça mâlûmat vereyim :

1338 = 1919 târihlerinde epeyce bir hastalık geçirmiştim. Evde yatarken bir mektup aldım.

"Ermeni katolik patrikhanesi başkâtibi Terzi başıyan„ imzasını hâvi bu mektubu gönderen, Fuzûlî divânını ermeniceye terceme etmekte olduğunu söylüyor, anlayamadığı bâzı yerleri müzakere için vaktim olup olmadığını soruyordu. adresi yazılmış ve pulu yapıştırılmış bir zarf da berâber gönderilmişti. Şimdi hastayım, iyileşirsem müzakerede bulunabilirim diye cevap yazdım. İki gün sonra bu muhterem adam iyâdetime geldi, istifsâr-ı- hâtırda bulundu. Kendisinin Ankaralı oldugunu, Vatikandan me'zûn bulundugunu, Avrupa lisanlarından bir kaçını bildigini, arabca ile fürsceyi biraz anladığını söyledi. Hele türkçeyi pek iyi konuşuyordu. Bir iki saat görüştük ve biribirimizden hoşlandık. İyi olduktan sonra ziyaretine gittim. Şişlide katolik mezalıgının üst tarafındaki sokagın içinde ve sağ cihetteki evlerden birinde oturuyordu. Ziyaretimden çok memnun oldu. Hemen Fuzûlî dıvanını çıkardı. Bâzı gazellerini okudu. İnşadındaki kusurdan (Aruz) ile meşgul olmadıgını anladım. (Taktı') usûlünu kısaca söyledim. Çabucak kavradı, nisbeten âhenklice okumaya başladı. Ondan sonra kendine müş-

kil olan bâzı beyitleri sordu. Hâtırımda kaldıgına göre ilk sordugu, Fuzûlî dîvânının başındaki (Tevhid) e dâir kasîdenin matlaında geçen (hulle) kelimesi idi. Kimbilir? Belki de onu mâhud (hulle) mes'elesine âid bir şey sanmıştı.

Arapların peştemal gibi bele sardıkları beze (izâr), silecek gibi omuza attıklarına da (rida) denildiğini, ikisine birden bir takım elbise demek olmak üzre - (hulle) tâbir edildiğini haber verdim. Fuzûlî :

Bahâr, gülşen geydirdi hulle-i- hadra

Mısraı ile bağçedeki çiçek ve ağaç yapraklarını, biri aşağı, diğeri yukarı örtünülüp iki parçadan ibâret bulunan yeşil bir hulleye benzetiyor didim. Bu tevcihim pek hoşuna gitti. Böylece 9, 10 def'a müzâkerede bulunduk. Fuzûlî ve Hafız divanlarını gözden geçirdik. Muhtelif mes'eleler hakkında saatlerce söyleştik. Bu söyleşmeler arasında dinî bahisler de oldu. Fekat ne o beni katolik olmaya teşvik etti, ne de ben onu Müslüman olmaya dâvet ettim. İkimiz de medenî ve terbiyeli bir adamın yapacağı gibi biribirimizin îtikadına tearruzda bulunmadık. Ara, sıra zarîfâne latifeler de oluyordu. Meselâ : yetmişi geçkin bir ihtiyar olduğu hâlde bana hürmet ve hizmet için bir gün eli ile çay pişirmişti.

Bardaklar gayet ufak olduklarından ben bir tâne şeker almakla iktifa ettim.

— Bir tâne yetermi ? baksanıza ben üç tâne koydum dedi. Cülerek :

— Bize bir tâne kâfi, size üç tâne lazım.
Dedim. Nükteyi anladı. O da gülerek:

— Siz kanaatkârsiniz. Cevabını verdi.

Şu muhâvere ile (Tevhid) ve (Teslis) e îma edilmişti. Lakin Terzibaşiyanın teslis hakkındaki fikri de bambaşka idi. O'teslise bir mütesavvif gözü ile bakıyordu.

Yine bir gün kütübhânesinden bir Mushaf çıkardı. (İnna..) âyetini okuyup ne demek olduğunu sordu. Ben, kendimde Kur'an tefsirine salâhiyet görmediğimi söylemekle berâber (Lillah) daki (lam) ın (temellük) ifâde etmesi dolayısı ile âyetin "biz, Allahın milki ve memlûkiyiz, yine onun nezdine gideceğiz„ meâlinde bulunduğunu anllattım.

— Yakışan mânâ bu. Fransızca tercemesi yanlış yapılmış, çünki orada "biz Allahın oğullarıyız„ diye çevrilmiş, dedi. Ben de:

— O tâbîr, Tevrattaki "Ebnâullah„ terkibinin karşılığı olacak, Müslümanlar kendilerini Allahın oğlu ! bilmezler. Diyince :

— Tevrâtı okudunurm ? diye sordu.

— Evet, İncili de. Dedim.

Müteveffa ile bir, iki ay buluşmuş ve pek tatlı vakıt geçirmiştik. Fekat sonra meşguliyet dolayısıyla ziyâretine gidemedim. Bir müddet sonra da vefat etmiş olduğunu haber aldım. O samimî ülfet icâbıylâ hatırasına hürmet itmeyi kendime borç bilirim.

***

Gelelim Fuzûlînin mezhebi bahsine : bana öyle geliyor ki o duygulu şâirin rûhu, Sünnîlik, Şiîlik kaydine düşmeyecek kadar yüksektir. Mezhebi de, meşrebi de ilâhîdir. Nasıl ki Hazret-i- Mevlâna :

Millet-i- aşk ez heme dinha cüdast
Aşıkanra millet-ü-mezheb Hudast

beytiyle aşkın bütün dinler hâricinde bulunduğunu ve aşıklar için millet ve mezheb ancak Allâh olduğunu haber vermiştir.

Fuzûlînin şiîliğe nisbet edilmesi en çok mümkin olan eseri "Hadîka-tüs- süada„ dır. Onun mukaddimesinde ise şu satırlar okunur :

"Efvah-i-Acemde meşhur olan kitab-ı- (Ravza-tüş-şüheda) dır ki hazret-i-efsah-ül-mütekellimin mevlâna Hüseyn vâız, tetebbü-i- Tevârih ve tefâsir edip dikkatla yazmağın rivâyetleri derece-i-sıhhate yetişmiş ve ben hâksârın niyeti oldur ki asl-ı-te'lifte Ravza-tüş-sühedâya iktida kılup sâir kütüpde olan nikat-ı- garîbeleri mümkin oldukça ona iâde kılam„

Hüseyn vâızın Sünnî ve Molla Câmînin dervişi olduğu muhakkaktır. Fürsce yazdığı Kur'an tefsiri, sünnî ulemasınca makbul tutulmuş, hatta «mevâkib» nâmıyla Türkçeye terceme olunmuştur.

Ehl-i-beyte ve şiiliğe en ziyâde teallûku olan bir kitab te'lifi için sünnî bir âlimin eserini terceme eden Fuzûlîde bilmem ki siilik teassubu bulunabilir mi ?

***

Nezâketli üstad;

Fuzûlînin «Beng-ü-bâde» si, onun yaşını tâyin için bir ışık olabileceğini söylüyor, bâzı târihî hâdiselerin zikrinden sonra o kıvılcımların benim elimde meş'ale olacağı husnü zannını gösteriyorsunuz. Beni olduğumdan çok fazla görmekten doğan bu zanna karşı da istiğfar ve teşekkür ettikten sonra derim ki: bu mes'ele, epeyce uğraşmak ve yorulmak neticesinde belki ihtimâlî bir hisab ile haledilebilir. Bendenizde ise şimdi ona tüvan ve imkân yok. Çünki rahatsızım. Yalnız şu kadar arzedeyim ki Şah İsmâil, Bağdadı 914=1508 de zabt etmişti. Beng-ü-bâde bu târihden sonra, yâhud Kanunîye takdim edilen (Bağdad kasidesi) gibi ayni sene içinde yazılmış olabilir. O târihlerde ikinci Bayazıdın hayatta ve saltanatta bulunması da - eğer (Beng) den maksad: zannettiğim gibi Osmanlı padişâhı ise - bunu te'yid eder. "Beng-ü-bâde" gibi bir eseri yazacak şâirin oldukça ergin ve pişkin olması lazım geleceğinden Fuzûlîyi 914, 915 târihlerinde 30 yaşında farzedecek olursak kendisinin 885=1485 senesinde doğmuş ve ölümünde seksene yaklaşmış olması - dediğim gibi - zannî ve ihtimâlî bir hisab ile meydana çıkar. Bunu şöylece hatıra gelmiş bir düşünce olmak üzre arzediyorum. Bilmem siz ne buyurursunuz? baki hürmetler üstadım.